

ОНКОЛОГИК КАСАЛЛИКЛАРДА ШАХС ПСИХОЛОГИЯСИНИНГ ЎЗИГА ХОС НАМОЁН БЎЛИШИ

Уразбаева Дилбар Абдуллаевна

Урганч давлат университети PhD, доцент

Аннотация: *Мазкур мақолада онкологик касалликларда бемор шахсининг ўзига хос хусусиятлари намоён бўлиши ҳақидаги масалалар изоҳланган.*

Аннотация: *В данной статье разъясняются вопросы проявления специфических особенностей личности пациента при онкологических заболеваниях.*

Annotation: *This article explains the issues of the manifestation of specific features of the patient's personality in oncological diseases.*

Калит сўзлар: *Онкология, психология, психоонкология, онкологик бемор, психоэмоционал ҳолат*

Ключевые слова: *Онкология, психология, психоонкология, онкологический пациент, психоэмоциональное состояние*

Key words: *Oncology, psychology, psychooncology, oncological patient, psychoemotional state*

Бугунги кунда онкологик касалликларни эрта аниқлаш ва даволаш чора тадбирлари бўйича жаҳонда ижобий натижаларга эришилмоқда.

Онкологик касалликлар инсон организмида соматик ўзгаришлар билан бир вақтда психик соҳада ҳам ўзгаришларни келтириб чиқаради. Айниқса, шахс фаолиятини ҳаракатга келтирувчи куч ҳисобланадиган қадриятли-мотивацион соҳа беморларнинг даволаниш, реабилитация жараёнларида касалликка муносабат ҳамда касаллик билан курашиш учун стимул вазифасини ўтайди. Онкологик беморларнинг психологик жиҳатларини ўрганиш зарурати ва реабилитацион дастурда психологнинг иштироки муҳимлиги ўтган асрнинг 70-80 йилларида рус онкологлари томонидан таъкидланган (Б.Н.Блохин, 1977; В.Н.Герасименко, 1977; Д.Амбрози, 1981). Онкобеморлар реабилитациясида психологнинг иштироки нафақат қандайдир психик ўзгаришларни, бузилишларни ўрганиш, балки шахсининг касалликдан кейинги ривожланадиган ижтимоий ва психологик мавқеи қайта тикланишида кўмаклашувчи позицияда ҳам намоён бўлади. Шу нуқтаи назардан онкобеморнинг шахслараро муносабатлар тизимида ўзининг позициясини, ўрнини аниқлаб ва ўрнатиб олишда уларнинг бу вазиятда қадриятли-мотивацион тизимини ҳисобга олиш муҳим.

Онкологик касалликларда шахс психологиясининг ўзига хос хусусиятлари бўйича рус олимлари томонидан амалга оширилган ишлар салмоқли, жумладан, М.П. Ершованинг “Онкопатологиядаги ремиссиянинг турли муддатларида ўспирин

йигит ва қизлар шахсий ривожланишининг хусусиятлари” мавзусида олиб борган тадқиқотида онкологик касаллик ташхиси қўйилган ўспирин йигит ва қизларда когнитив, шахслик, аффектив соҳалардаги ўзига хос психологик ўзгаришларни тадқиқ қилган [4]. Мазкур тадқиқотда касалликка муносабат ва таъсирланишда гендер ўзига хосликлар ҳам алоҳида ўрганилган.

Г.А Ткаченко ва И.М.Шестопаловалар томонидан олиб борилган сўт беши саратони беморларида қадриятли-мотивацион соҳани ўрганиш тадқиқотлари натижаларига кўра, касаллик бошланган вақт билан солиштирганда алоҳида ҳолатларда мавжуд ўзгаришлар вужудга келган. Юқори аҳамиятли қадриятлардан ривожланиш, ўзига ишонч, муҳаббат, садоқатли дўстлар бўлиши, фаол ҳаётини фаолият кабилар кузатилган [3].

Онкологик беморларга психологик ёрдам беришнинг мазмунини тушунишда Е.В.Пестереванинг “Ҳавфли лимфома билан даволанаётган беморларда даволанишнинг турли босқичларида касалликка мослашишнинг психологик хусусиятлари” мавзусидаги тадқиқот иши муҳим аҳамият касб этади [2]. Мазкур тадқиқотда ҳавфли лимфома ташхиси билан даволанаётган беморларда саратоннинг бошқа турларига қараганда алоҳида психологик мослашиш хусусиятлари таҳлил қилинган.

Соматик даражада жисмоний заифлик, жисмоний зўриқиш, томоқда нимадир тиқилиб қолиш ҳисси, ҳаво етишмаслигидаги ҳансираш ҳисси, тўхтаб-тўхтаб нафас олиш ҳисси кабилар вужудга келади.

Шундай қилиб, касаллик инсон борлигининг барча даражаларида пайдо бўлади:

- соматик - аъзолар ва тизим фаолиятида бузилишлар;
- эмоционал - қўрқув, хавотир, нафрат, алам, жаҳл ва бошқа негатив эмоциялар;
- психологик - ўзига ва атрофдагиларга нисбатан муносабатнинг бузилиши;
- ижтимоий - ижтимоий мавқе ва алоқлар ўзгариши;
- маънавий - ҳаёт мазмуни, масъулият, ёлғизлик, ҳаёт якуниланаётгани кечинмаси.

Касаллик инсонни тўлиқ қамраб олади ва кўрсатилган даражалар бир-бирига ўтади (бемор оғриқдан арз қилади, бу фақат жисмоний оғриқ эмас, балки эмоционал ва маънавий кечинма қатнашадиган умумий оғриқ) [5].

Онкологик беморлар учун психологик реабилитация шундай йўналган бўлиши керакки, онкологик касаллик келтириб чиқарган психологик оқибатларни бартараф қилиши ва касаллик вазиятига мослашиш ёрдам бериши керак.

Бугунги кунда ривожланган давлатларда онкология соҳасида психологик коррекцияни қўллаш бўйича қатор ишлар амалга оширилмоқда. Натижада, таъсирли ҳисобланган стрессни бартараф қилиш ва копинг-механизмлар назарий моделлари ёритилган ишлар вужудга келган, ўзининг самарадорлигини исботлаган

ва кенг тарқалган психологик аралашувнинг когнитив-хулқий стратегиялари ишлаб чиқилган.

Соғлом турмуш тарзи ва ўсмали патология ривожланиши ҳавфи билан боғлиқ психологларнинг тадқиқотлари онкологик касалликлар профилактикаси учун психологик ёрдам тизимини шакллантирган. Бундан ташқари бугунги кунда дунёда саратонни даволашда қўлланиладиган воситалар нафақат ремиссиянинг давомийлигига таъсир қилишига кўра, беморларнинг ҳаёт сифатини махсус ишлаб чиқилган методикалар ёрдамида баҳолаш асосида ҳам қабул қилинмоқда [1].

Демак, юқоридагилардан келиб чиқиб, шундай хулоса қилишимиз мумкинки, онкологик касалликларда бемор организмида жисмоний ўзгаришлардан ташқари тенг кучга эга бўлган психоэмоционал ўзгаришлар ҳам содир бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Беляев А.М. Онкопсихология для врачей-онкологов и медицинских психологов. Руководство. Издание 2-ое, дополненное // А.М.Беляев и коллегия авторов/ Ред.А.М.Беляев, В.А.Чулкова, Т.Ю.Семиглазова, М.В.Рогачев.- СПб: Изд-во АНО “Вопросы онкологии”, 2018.- 436 с

2. Пестерева Е.В. Психологические особенности адаптации к болезни у больных лимфомами опасного качества на разных этапах лечения. Автореф... канд.пс.наук. СПб. 2011.23.с

3. Ткаченко Г.А., Шестопалова И.М. Особенности личности больных раком молочной железы в отдаленном периоде. Вестник психотерапии. 2007; 21 (26). -С. 66-78.

4. Эршова М.П. Особенности личностного развития юношей и девушек с онкопатологией с разными сроками ремиссии: Автореф.дис. ...канд.психол.наук.-М.: Ростов-на-Дону, 2005.- 22 с.

5. Jacobsen P.B., Sadler I.J., Booth-Jones M., Soety E., Weitzner M.A., Fields K.K. Predictors of posttraumatic stress disorder symptomatology following bone marrow transplantation for cancer. J. Consult. Clin. Psychol. 2002; 70 (1). – P. 235-240.